

Bütün âlem-i İslâm'ın neyyir ü sa'd-iclali olan Halife-i pür-mecdini tûğ-i firak-i ibtihâc ederek huzme-i şu'â-ı nur-enisine birlikte dâhil olduğu "Mâh-ı Recebü'l-Ferd", halk lisan-ı safıyla tarif olunduğu üzere "Üç aylar" dizisinin birinci incisidir.

Bu mâh-ı münevver, iki leyle-i mübareke ile ehl-i İslâm'ı mübeşşer kılmıştır ki biri ilk cumasını tevlid eyleyen Leyle-i Regaib, diğeri de yirmi yedinci gecesini ziyetdâr-ı kevâkib-bahtiyârî eden Leyle-i Mirac'dır.

Leyle-i Regaib ki Üsküdârî Şair Sâfi[1] merhumun:

Düştü sadef-i rahme bu şeb ol dürr-i yektâ

Cibril nida eyledi ki el-leyletü'l-hublâ

Ümmid-i tuluu bürürdü kevn ü mekânı

A'yan-ı cihan muntazırı oldu serâpâ

Hak eyledi ol nüsha-i kibriyaya riayet

Kondu bu gece mahfazaya âyet-i rahmet

cûşîş-i âşikanesiyle tanindâr-ı kulûb-i arifân eylediği sunuhatıyla pek perestîşkârâne, pek zarifâne bir hiss-i ru'yetin bâdî-i tekvinidir, peyki bulunduğu şehr-i Recebü'l-Ferd de daha zaman-ı cahiliyette eşhur-i isnâ aşerden tazim-i umuma mazhariyetle maruf bir şehr idi; ve bu şehr dahi o zaman Araplarının gasb u gâret ve cidalden tevakki ederek hürmetle karşıladıkları eşhur-i hurumun dördüncüsü olmakla beraber ehemmiyet-i maneviye itibariyle birincisi addolunurdu.

Muharrem, Receb, Şaban, Ramazan ayları hakkında tazimen "Şehrullah" demek âdet olduğu gibi terk-i silah edilen "Mâh-ı Receb"e de tahsisen bu vecihle: "Şehrullahi'l-Esam" denmiştir. Nitekim Muharrem'e "Şehrullahi'l-Haram" ve Receb'e "Şehrullahi'l-Esam" ve Şaban'a "Şehrullah/i'l-Muazzam" ve Ramazan'a "Şehrullahi'l-Mübarek" denilmiş olduğunu *Kâmûs*[2] bi'l-etraf zikrediyor.

Zuhur-i nur-i İslâm'da bu geceye Leyle-i Regaib denmesinin bir vechi de kelimenin manâ-yı lügavisi de ima eylediği üzere atâyâ-yı cezile ve mevâhib-i celile gecesi olmak itibariyle mazhar-ı sırr-ı rağbet bulunmasıdır.

“Receb” ve “tercîb” hakkında *Kâmûs*'ta manzur olan tafsilat müfadına göre:

“Receb”, bir nesneden korkmak, utanmak ve bir kimseden heybetlenip ona tazim ve tebcil eylemek manasına gelir; eşhur-i isnâ aşerden şehr-i maruf ismi oluşu da ona tazimden ileri geliyor. “Tercib” dahi bir kimseden mehabetlenip tazim eylemek ve Receb ayında kurban kesmek manasına olup zaman-ı cahiliyette bu ayda esnam için kurbanlar kesildiği anlaşılıyor. O zamanda ayların suret-i telkîb ve taksimi indiyetle karışık hayatî bir mübremiyet şeklini ibraz ediyor ve adeta takvimî bir inkılab-ı garib gösteriyor.

Cahiliye-i Arabın tavâifi içinde “ehl-i nesie” denilen bir taife vardır; ve bunlar elyevm o misillü havalinin hâileleri gibi mütemadiyen gasb u gâreti âdet ve adeta medar-ı iyâdet edinmişlerdi. İbrahim ve İsmail aleyhimesselem zamanlarındaki şeriat mucebince Receb, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylarında gasb u gâret, cenk ü cidal memnu olmakla gasb ve demleri sefk-i dimâ ile mahlut ve me'luf olan bu kavmin üç ay mütemadiyen sakin durmalarına bir türlü tahammül edemeyerek, o zamanın şeriatından ayrılmak istediler ki bu sırada zaten Benî Kinane taifesi müteneffizanından Kalmes b. Abd b. Fukaym da bu aylarda harb edilmemek âdetini fesh etmek maksadıyla, o sene hac mevsiminde devesi üzerinde bütün halka bir hutbe irad ederek: “Bu senenin Muharrem ayı bize helaldir. Bu haremiyet Safer ayına verildi” demesi üzerine zaten bu işareti bekleyen kabâil hemen gasb u gâret ve cidale başlamışlar ve Kalmes de ihyasına muvaffak olduğu bu âdetin iyiden iyiye taammümünden istifade ederek her sene haccında birer hutbe irad ile bir ayın hurmetini istediği aya verirdi. Ve bu usul Furkan-ı Azim'in tulu-i âvân-ı hakîmânesine kadar devam eyledi.

Cahiliye-i Arabın ve bilhassa ehl-i nesienin eşhur-i hurumu istedikleri gibi takdim ve tehir ederek muharebeleri de buna göre uydurdıkları hakkında *Mir'ât-ı Mekke*'de[3] şöyle bir izah vardır:

“Câhiliye-i Arab mevsim-i haccı mutedil ve meyveli bir zamana dönüştürmek ve etraf-ı Mekke'de kurulan pazarlara, panayırlara kolaylıkla gidip gelerek layıkı vechile ahz u ita

eylemek fikriyle, 'Efrad-ı kabâile bir ayı unutturmak için bu sene şuhuruna bir ay ilave eder ve üç senede bir kere bu usule riayet eyler isek, mevsim-i hac her sene her nevi mahsulatın yetiştiği zamana düşer ve binaenaleyh halk, mahsulatıyla beraber gelip hem hac ve ziyaret hem de ticaret eder' diyerek sene-i şemsiye üzerine tertib-i şuhur ettiler ve sene-i şemsiyenin kameriyeden biraz farkı olduğu cihetle kebîse ihdasına muhtaç olarak, bundan hâsıl olan tefavütü cem'le bazı senelere birer ay ilavesiyle o seneleri on üç itibar eylediler, ki bu tertibden sonra bazı senelerin haccı şehr-i Zilhicce'ye ve bazı yılların haccı muharreme tesadüf etti; yani hacc-ı Arab şehr-i Zilhicce'den başlayıp aydan aya nakl u vürud eyledi. Sahib-i şeriat -aleyhi ekmelü't-tahiyye- Efendimiz hazretleri devr-i nesî' tamam olduğu senenin (Hacc-ı Veda [senesi]) Zilhicce'sinde ifa-yı hacc-ı şerif edip eşhur-i hurumun yine mevzi-i kadimine ricat ettiğini bildirdiler."

Bu izahattan istinbat olunur ki şehr-i Rebiulevvel'in on ikinci gecesinin leyle-i mevlid-i Cenab-ı risaletpenahi oluşundan rahm-i mader-i mükerrerlerini tenvir buyurdıkları leyle-i mukaddesenin şehr-i Recebü'l-Ferd'in ilk cuma gecesi Leyle-i Regaib addolundu.

Bu hesap ise *Kitâbü's-Salât*'taki[4] ifade-i âtiye ile nakz olunuyor. Şöyle ki:

"O gecenin Leyle-i Regaib olması hakkında efvâh-ı avamda dair ve sair olan söz ki -Seyyidü'l-Kâinat aleyhi ezka's-salavât Efendimiz hazretlerinin sulb-i pederden rahm-i pak-i madere o gece nüzul buyurmuş olmalarıdır- aklen ve naklen bî-asıldır.

[*Erbaîn-i Nevevî'nin*] Hadis-i hâmis[i][5] şerhinin evâhirinde Şeyh İsmail Hakkı kuddise sırruhu demiştir ki: 'Ol gecede husus üzere tecell-i ef'âl vaki olup Cenab-ı Nübüvvet sallallahu aleyhi vesellem garka-i nur-ef'âl olmakla şükran lillahi teâlâ on iki rekât salât-ı regâib kılınmıştır. Ve ol geceye Leyle-i Regâib denilmiştir. İmam Nesevî'nin *Yâkûte*[6] nam kitabında musarrahtır."

Fetha-i Mecmûa'da serlevha-i bedayi-i diniye olarak maruz olan beyt-i "rıza"daki ifade-i rananın da bu eda-yı ifade ile adem-i tetabuku bir cilve-i seyr-i siyer-i Nebevi olsa gerektir. Receb mâhının bazı mübarek mahsusatından olmak üzere leyâli-i mübarekesi medar-ı istimdad u gufran ve ihsan oluyor. Bununla beraber âvân-ı müstecabelerin tilavet-i Kur'ân-ı Kerîm esnasında da malum-i erbab-ı tertil olduğu üzere bazı âyât-ı kerimenin hitamını müteakib "niyaz-ı müteveccihane" suretiyle ifası hengâmeleri olduğu gibi eyyam-ı ibadat ve

evkat ve leyâl-i mübarekelerde de takarrur etmişleri mevcuddur. Ez-cümle tarikat-i celile-i Celvetiye'nin pir ve müessis kudsî-sireti olup eâzım-ı padişâhân-ı Osmaniyandan Ahmed Han-ı Evvel hazretlerinin de müntesib ve aşık ve nail-i feyzi olduğu Üsküdârî Aziz Mahmud Hüdâyî[7] kuddise sırruhu'l-âlînin Üsküdar'daki hangâhları postnişin-i hâzırî şeyh-i mükerrerim el-Hâc Gülşen Efendi[8] tarafından râkımı'l-huruf kullarına ihda buyurulduğu üzere:

“Zaman-ı müstecabenin zuhuriçün: Kâf-hâ-yâ-ayn-sâd sûre-i şerifesinin üstündeki sûre-i münifenin hitamındaki:

كَلِمَاتٍ مَّا تَدْعُوهُنَّ لِيُخْرِجَنَّكَ مِنْهَا
9]كَلِمَاتٍ مَّا تَدْعُوهُنَّ لِيُخْرِجَنَّكَ]

ayet-i kerimesi yedi defa okunup söz söylemeden sağa yatılınca bi-hikmetihi teâlâ saat-i müstecabe zamanında insan uyanıyor. İşte o zaman derhal ve bilâ-kavl ahz-i vuzu ile iki rekât namaz kılınıp dua edilen murad indallah makbul ve müstecab olur.”

Bu tecelli abd-i kemterilerince de mücerreb ve bi-hamdihi müeyyedir.

Yine şeyh-i müşarünileyhin kulunuza hediyelerinden biri de:

“Leyle-i Mirac-ı şerifte yatsıdan sonra bir selamla on iki rekât namaz kılınıp ba'dehu yüz adet:

كَلِمَاتٍ مَّا تَدْعُوهُنَّ لِيُخْرِجَنَّكَ مِنْهَا
10]كَلِمَاتٍ مَّا تَدْعُوهُنَّ]

ve yüz kere salavat-ı şerife okunup ertesi günü saim bulunulduğu halde bargâh-ı ehadiyetten her ne hacet-i meşruada bulunulursa müstecab olur.”

*Kitâbu's-Salât'*ın ihyâ-i leyâlîye ait kısmında mezkûr olduğu üzere beş gece vardır ki onlarda dua behemehal karin-i kabul oluyor. Onlar da:

Cuma gecesi, Receb'in ilk gecesi, Şaban'ın nısf gecesi, îd-i fitır ve îd-i edhâ geceleri.

İhyâ-i Ulûm'un fasl-ı nevafildeki salat-ı Receb, Receb'in ile cuma gecesi namazıdır. Bu namaz ânifen maruz olan salat-ı leyle-i Mirac gibi on iki rekâttır.

Menâkıb-ı İslâm'da[11] şehr-i Receb'in ayinleri hakkında malumat-ı âtiye görülür:

“Şehr-i Receb'in ikinci gecesi Medine-i Münevvere'de bir şehr ayin icra edilir. Leyle-i mezkûrede Medine-i Tahire ahaliyle kıta-i Hicaziye sekencesinden olanlar Seyyidüna Hamza b. Abdülmuttalib radiyallahu anh hazretlerinin türbe-i şerifelerini ziyarete giderler. Bade'z-ziyare merkad-i mübarek etraf ve civarında rekz ve tehiyye edilmiş olan çadırlara dağılıp sabahlara kadar şenlik ederler. Bundan maada Receb-i Şerif'in üçüncü günü ehl-i Medine 'Recebiyyûn' itlak olunan züvvar kafilesini istikbal için alelumum hâric-i şehre çıkarlar. Ehl-i Medine Receb-i Şerif'te hücre-i mutahharayı ziyaret kastıyla etraf ve eknaftan varid olan züvvara 'Recebiye' derler. Bu züvvar Medine-i Münevvere'ye hecîn-süvar olarak gelirler. Recebiyyûn bilhassa Medine-i Münevvere'ye civar olan bilad ve kurâ ahalisinden müteşekkildir. Bunların cümlesi evlad ve iyalleriyle beraber birer hecîn devesine binerek ve her kabile efradı birer alem tedarik ederek önde rüesa olduğu halde kemâl-i şevk ile ve ihlas ile harem-i saadete dâhil ve atebe-i arş-mertebe-i Nebevî'ye yüz sürmek şeref-i âlîsine nail oldukları gibi nu'ût-i latife ve salavât-ı şerife tilavet ederler.

Züvvar şehr-i münevvere duhul ettikleri saatten itibaren üç gün gece huzur-i saadet-mevfur-i peygamberîde ale't-temâdî halka-bend-i huzû ve huşu olarak bu müddet zarfında medayih-i celile-i Hazret-i Peygamberî ile meşhun sûzişli kasideler, ilahiler inşad ederler.

Bâbu'r-rahme sahasına müzeyyen bir kürsü vaz' edip üzerine sesi güzel bir zatı çıkarırlar. Bu zat bir manzume-i miraciye tilavet eyler. Züvvar, tâ-be-sabah Mescidü'n-Nebi harem-i cennet-tev'eminde ibadat ve tâat eyleyerek sabah namazını kıldıktan ve tulu-i şemsi yarım saat kadar geçtikten sonra yine hecînlere süvar olarak avdetle ba'de'l-vusul ifa-yı merasim-i tehniyet ederler. Bu ziyarete beyne'l-Arab 'Haccu'n-Nebi' namı verilmiştir.”

Eşhur-i hurum ve şuhur-i mukaddese ve bilhassa leyâli-i mübareke hakkında Kur'ân-ı Azîmü's-Şan'da pek çok evamir ve ahkâm olduğu gibi ehâdîs-i nebeviye ve kelimât-ı âliye-i ashab ve kemîn-i erbab-ı marifet mevcud ve birçok suver-i mütecelliyeye mebsut ve mazbut olmakla beraber Receb-i Şerif'in bir nevi ictimai ve manevi tesirât ve teamülatı hususunda mahza bais-i mahzuziyet-i cihan-kıymet-i hilafet-penah-ı a'zamîleri olur ümniye-i abîdâne ve

safiyanesiyle cehl ve nâdânî-i bendegânesine bakmayarak damen-i irfan-penahilerine kemâl-i teeddüb ve hicab ile takdim eylediğim bu hatıra-i kâsıranın lütfen karin-i iltifat kabul buyurulmasını hak-pay-i zilullahilerine yüzler sürerek isti'tâf eyleyen muhtac-ı zerre-i iltifat-ı cihan-derecatları olan

abd-i dâim-memlûkleri

Muallim Kemâl

kulları

fî 6 Recebü'l-Ferd sene 1341

fî 22 Şubat sene 1339

[22 Şubat 1923]

Hazırlayan : Ahmed Çınar

Yayın Yeri : Şuhûr-i Mübâreke-i Selâse, *Derin Tarih* dergisinin 132. sayısının hediyesidir.

[1] Mustafa Sâfi (ö. 1901), çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve bir dönem Prens Sabahaddin'in özel hocalığını da yapmış, son dönem şairlerinden.

[2] *Kâmûs-ı Türkî*, Şemseddin Sâmi (ö. 1904) tarafından yazılan muhteva olarak en zengin ilk Türkçe sözlük.

[3] Eyüp Sabri Paşa'nın (ö. 1890) *Mir'âtü'l-Haremeyn* isimli eserinin Mekke'ye dair ilk cildi.

[4] Mehmed Zihni Efendi'nin (ö. 1913) daha sonra *Ni'met-i İslâm*'ının namaz bölümünü teşkil eden eseri.

[5] İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725), *Erbain-i Nebeviyye*'nin beşinci hadis, olan "Her kim bizim

bu işimizin (yani dinimizin) içine olmayan bir şeyi yeniden sokarsa (o yaptığı iş) merduddur, başına çalınır." hadisinin şerhi sadedinde, İmam Nevevî'nin (ö. 1277) *Riyâzu's-Sâlihîn*'de, naklettiği meşhur "Kim İslâm'da iyi bir çıkır açarsa.." hadisinin ardından getirdiği görüşüne itirazen, bu meseleyi zikreder.

[6] Hanefî fakihî, muhaddis, müfessir ve kelâmçı Necmeddin Ömer en-Nesefî'nin (ö. 1142) *Yâkûte fi'l-Ehâdîs* isimli eseri.

[7] Celvetiyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf ve şair (ö. 1628).

[8] Mehmed Gülşen Efendi (ö. 1925), *Hüdâyî Âsitânesi*'nin son postnişinlerinden.

[9] "O kimseler ki, iman ettiler ve sâlih sâlih amellerde bulundular, onlar için Firdevs cennetleri elbette ki bir konak olmuştur." Kehf sûresi, 107. âyet.

[10] "Allah eksik sıfatlardan münezzehtir. Hamd Allah'adır. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür. Allah'tan başkasında güç ve kudret yoktur."

[11] Ahmed Râsim'in (ö. 1932) II. Meşrutiyet'ten önce gazetelerde dinî konularda yazdığı makalelerinden oluşan kitabı.